

Milan Kundera

OPROŠTAJNI VALCER

Prevela s francuskog
Olja Petronić

■ Laguna ■

Naslov originala

Milan Kundera

LA VALSE AUX ADIEUX

Copyright © 1973, 1986, Milan Kundera

All rights reserved

All adaptations of the work for film, theatre, television
and radio are strictly prohibited.

Translation copyright © 2026 za srpsko izdanje, LAGUNA

Ovo izdanje je prevedeno s francuskog jezika po želji autora
Milana Kundere.

Fransoa Kerelu

Prvi dan

1

Počinje jesen i drveće se boji u žuto, crveno, smeđe; banjski gradić u svojoj lepoj kotlini izgleda kao da je opkoljen požarom. Pod kolonadama žene idu tamo-amo i naginju se prema izvorima. To su žene koje ne mogu da imaju dece i nadaju se da će u ovim termalnim vodama naći plodnost.

Među pacijentima pak ima mnogo manje muškaraca, ali se tu i tamo ipak može videti poneki, jer kažu da je ta voda, osim što pomaže kod ginekoloških problema, dobra i za srce. Uprkos tome, na jednog muškog pacijenta ima devet njih ženskog pola, i to izluđuje mladu i neudatu medicinsku sestru koja radi ovde, i to na bazenu za žene koje su došle da leče neplodnost!

Ružena je ovde rođena, tu su joj i otac i majka. Hoće li ikada pobeći od ovog mesta, od tog obilja žena?

Ponedeljak je i radni dan se bliži kraju. Ostalo je još nekoliko debelih žena koje treba umotati u čaršav, pomoći im da legnu, obrisati im lica i osmehnuti se.

„I, hoćeš li ga pozvati?“, pitaju koleginice Ruženu – jedna je bujna četrdesetogodišnjakinja, druga je mlađa i mršava.

„Zašto da ne?“, kaže Ružena.

„Hajde! Ne boj se!“, odvrća četrdesetogodišnjakinja i odvodi je iza svlačionice, gde medicinske sestre imaju svoje ormare, sto i telefon.

„Trebalo bi da ga pozoveš na kuću“, zlobno primećuje mršava, i sve tri se zasmeju.

„Znam broj pozorišta“, kaže Ružena kada se smeh umirio.

2

Bio je to užasan razgovor. Čim je čuo Ruženin glas u slušalici, prestravio se.

Žene su ga uvek plašile, ali nijedna mu to nije verovala i u toj su tvrdnji videle samo šarmantnu dosetku.

„Kako si?“, upitao je.

„Ne baš dobro“, odgovorila je.

„U čemu je stvar?“

„Moram da razgovaram s tobom“, rekla je patetično.

Upravo taj patetični ton sa užasom je očekivao već godinama.

„O čemu?“, rekao je s knedlom u grlu.

Ponovila je: „Moram neizostavno da razgovaram s tobom.“

„Šta se dešava?“

„Nešto što nas se oboje tiče.“

Nije bio u stanju da govori. Posle nekog vremena ponovio je: „Šta se dešava?“

„Kasni mi šest nedelja.“

Uz ogroman napor da ovlada sobom, rekao je: „To verovatno nije ništa. Dešava se ponekad i ne mora ništa da znači.“

„Ne, ovoga puta je to.“

„Nije moguće. Apsolutno je nemoguće. U svakom slučaju, ne može biti moja krivica.“

Uvredila se. „Šta ti misliš o meni, molim te!“

Bojao se da će je uvrediti jer se najednom bojao svega: „Ne, ne želim da te vređam, to je glupo, zašto bih želeo da te uvredim, samo kažem da sa mnom to nije moglo da se desi, da nemaš čega da se bojiš, da je to apsolutno nemoguće, fiziološki nemoguće.“

„U tom slučaju nema veze“, rekla je, sve uvređenija. „Izvinimo što sam te uznemirila.“

Uplašio se da će spustiti slušalicu. „Ma ne, nisi. Dobro si uradila što si me pozvala! Svakako ću ti rado pomoći. Sigurno se sve može srediti.“

„Šta želiš da kažeš time – srediti?“

Osetio je nelagodnu. Nije se usuđivao da to nazove pravim imenom: „E pa... da... srediti.“

„Znam šta hoćeš da kažeš, ali ne računaj na to! Zaboravi. Čak i kad bih upropastila sebi život, ne bih to uradila.“

Ponovo se oduzeo od užasa, ali ovog puta je sramežljivo krenuo u napad: „Zašto me onda zoveš ako ne želiš da razgovaraš sa mnom? Želiš li da popričaš sa mnom ili si već odlučila?“

„Želim da popričam s tobom.“

„Doći ću da te vidim.“

„Kada?“

„Javiću ti.“

„U redu.“

„Vidimo se uskoro.“

„Vidimo se.“

Spustio je slušalicu i vratio se u malu salu u kojoj se nalazio njegov orkestar.

„Gospodo, proba je završena“, rekao je. „Više nisam u stanju da sviram.“

3

Kada je spustila slušalicu, bila je rumena od uzbuđenja. Vređao ju je način na koji je Klima primio vest. Doduše, bila je uvređena već prilično dugo.

Ima dva meseca kako su se upoznali, jedne večeri kada je slavni trubač sa svojim orkestrom nastupao u banji. Posle koncerta je usledila terevenka, na koju je bila pozvana. Trubač ju je izabrao između svih ostalih i proveo noć sa njom.

Od tada nije dao ni znaka života. Poslala mu je dve razglednice sa pozdravima, nikada joj nije odgovorio. Jednog dana, kada je bila u prolazu kroz glavni grad, telefonirala mu je u pozorište u kojem je, kako je saznala, imao probe sa orkestrom. Tip koji se javio na telefon tražio je da se predstavi i zatim joj je rekao da će potražiti Klimu. Kada se vratio, nekoliko trenutaka kasnije, saopštio joj je da je proba završena i da je trubač otišao. Zapitala se da li je to način da je otkaći i zbog toga je osetila ogorčenost, utoliko snažniju što je sumnjala da je trudna.

„Tvrdi da je to fiziološki nemoguće! Pa baš divno, fiziološki nemoguće! Pitam se šta će reći kad mališa dođe na svet!“

Njene dve kolegice zdušno su joj povlađivale. Onog dana kada im je u sali prepunoj vodene pare saopštila da je prošle noći doživela neopisive sate sa slavnim čovekom, trubač je odmah postao vlasništvo svih njenih koleginica. Njegov duh ih je pratio u salu u kojoj su se smenjivale i čim bi neko negde izgovorio njegovo ime, smejuljile bi se kao da je reč o nekome koga intimno poznaju. A kada su saznale da je Ružena trudna, preplavilo ih je neko neobično uživanje, jer je od tada i fizički bio prisutan među njima, u utrobi medicinske sestre.

Četrdesetogodišnjakinja ju je potapšala po plećima: „De-de, malena, smiri se! Imam nešto za tebe.“ Potom je pred njom otvorila neki ilustrovani časopis, prilično prljav i izgužvan: „Pogledaj!“

Sve tri su posmatrale fotografiju mlade i lepe brinete koja je stajala na podijumu sa mikrofonom pred usnama.

Ružena je pokušavala da dešifruje svoju sudbinu na tih nekoliko kvadratnih centimetara.

„Nisam znala da je tako mlada“, rekla je ispunjena strahom.

„Ma kakvi!“, osmehnula se četrdesetogodišnjakinja.

„Ovo je fotografija od pre deset godina. Oni su isto godište. Ova žena ti nije nikakva suparnica!“

Tokom telefonskog razgovora sa Ruženom, Klima se setio da tu strašnu vest odavno očekuje. Svakako nije imao nikakvog razumnog razloga da misli kako je oplodio Ruženu one kobne večeri (naprotiv, bio je siguran da je nepravедно optužen), ali takvu vest je očekivao godinama, mnogo pre nego što je upoznao Ruženu.

Bila mu je dvadeset i jedna godina kada je nekoj plavuši koja se primila na njega palo na pamet da glumi trudnoću ne bi li ga primorala da se oženi njom. Bile su to surove sedmice, tokom kojih je imao grčeve u stomaku i na kraju se razboleo. Od tada je znao da je trudnoća udarac koji može doći sa bilo koje strane i bilo kada, udarac protiv kojeg ne postoji nikakav gromobran i koji se obznanjuje patetičnim glasom u telefonskoj slušalici (da, i plavuša mu je kobnu vest saopštila telefonom). Zbog tog incidenta iz svoje dvadeset prve godine ženama je zatim uvek prilazio sa osećanjem zebnje (ali ipak i poprilično revnosno) i posle svakog ljubavnog sastanka strahovao je od kobnih posledica. Uzalud je zdravorazumski uveravao sebe da je uz njegovu bolesnu

opreznost verovatnoća da se desi takva katastrofa jednaka jedva hiljaditom delu procenta, čak i taj hiljaditi deo uspevao je da ga prestravi.

Jednom je, pošto je imao slobodno večer, telefonom pozvao mladu ženu koju nije video dva meseca. Kada mu je prepoznala glas, uzviknula je: „Bože moj, ti si! Očekivala sam tvoj poziv s velikim nestrpljenjem! Tvoj poziv mi je bio potreban kao hleb!“, a to je izgovorila tako zorno, tako patetično, da se Klimi stegnulo srce od one poznate zebnje i celim bićem je osetio da je sada došao trenutak od kog je strahovao. I pošto je želeo da se što pre suoči s istinom, preuzeo je inicijativu: „A zašto mi to kažeš tako tragičnim tonom?“ „Juče mi je umrla mama“, odvrtila je mlada žena, a njemu je laknulo, iako je znao da, kako god bilo, jednog dana neće umaći nesreći od koje je strahovao.

„E sad je dosta. Šta to znači?“, rekao je bubnjar, a Klima se konačno pribrao. Oko sebe je video zabrinuta lica svojih muzičara i objasnio im je šta mu se dešava. Odložili su instrumente i pokušali da mu pomognu savetima.

Prvi savet je bio radikaln: osamnaestogodišnji gitarista izjavio je da žene poput one koja je upravo pozvala telefonom njihovog šefa i trubača treba grubo odbaciti. „Reci joj da uradi šta god hoće. Klinac nije tvoj i nemaš nikakve veze s tim. Ako bude uporna, test krvi pokazaće ko je otac.“

Klima je napomenuo da testovi krvi uglavnom ne dokazuju ništa i da u takvom slučaju ženine optužbe odnose prevagu.

Gitarista je odgovorio da neće ni doći do testiranja krvi. Tako odbačena devojka dobro će paziti da sebe poštedi bespotrebnih poteza, a kad bude shvatila da čovek koga optužuje nije neka seka-persa, sama će se otarasiti deteta o sopstvenom trošku. „A ako ga na kraju ipak rodi, svi mi muzičari iz orkestra posvedočićemo pred sudom da smo tada spavali s njom. Pa neka traže oca među nama!“

Ali Klima je odvratio: „Siguran sam da biste to uradili za mene. Ali u međuvremenu bih odavno poludeo od

neizvesnosti i straha. U tim stvarima sam najveća kukavica na svetu, i pre svega mi je potrebna izvesnost.“

Svi su se složili. Gitaristina metoda je u načelu bila dobra, ali ne za svakoga. Prevashodno nije bila indikovana za čoveka koji nema jake živce. Nije se preporučivala ni u slučaju slavnog i bogatog čoveka za kojeg bi, sa ženskog stanovišta, vredelo upustiti se u veoma rizičan poduhvat. Stoga su se svi priklonili mišljenju da bi, umesto da grubo odbaci tu mladu ženu, trebalo da upotrebi svu svoju moć ubeđivanja kako bi pristala na abortus. Ali koje argumente da odabere? Razmotrili su tri osnovne metode:

Prva se pozivala na samilosno srce mlade žene: trebalo bi da Klima razgovara sa tom medicinskom sestrom kao sa svojom najboljom prijateljicom, da joj se iskreno poveri, da joj kaže da mu je žena teško bolesna i da će umreti ako sazna da joj muž ima dete sa drugom ženom, a da ni on sam, ni sa moralnog ni sa živčanog stanovišta, ne bi mogao da podnese takvu situaciju i stoga je preklinje da mu se smiluje.

Ta metoda je nailazila na jedan principijelni prigovor. Nije se cela strategija mogla zasnovati na nečemu tako sumnjivom i nesigurnom kao što je sestrina dobra duša. Bilo bi potrebno da ima uistinu dobro i samilosno srce da se taj postupak ne obije Klimi o glavu. Mogla bi se osetiti uvređenom obzirima koje otac njenog deteta pokazuje prema drugoj ženi i zbog toga postati agresivnija.

Druga metoda se pozivala na zdrav razum mlade žene: Klima treba da pokuša da joj objasni da nije i da nikada ne bi mogao biti siguran da je dete zaista njegovo. Tu medicinsku sestru ne poznaje jer ju je sreo samo jednom i ne zna baš ništa o njoj. Nije imao pojma sa kim se još viđa. Ne, ne, ne sumnjiči je da namerno želi da ga dovede u zabludu, ali ipak mu ne može tvrditi da se ne viđa s drugim muškarcima! A i

kad bi mu to tvrdila, kako bi Klima mogao da bude siguran da govori istinu? I da li bi bilo razumno doneti na svet dete čiji otac nikada ne bi bio siguran u očinstvo? Da li bi Klima mogao da ostavi ženu radi deteta za koje čak i ne zna da li je njegovo? I da li Ružena želi dete kojem nikada neće biti dozvoljeno da upozna oca?

I ta se metoda pokazala nesigurnom: kontrabasista (koji je bio najstariji u orkestru) ukazao je na to da je još naivnije računati na zdrav razum mlade žene nego uzdati se u njenu samilost. Logika argumentacije promašila bi metu, a srce mlade žene potreslo bi se zbog odbijanja voljenog čoveka da poveruje u njenu iskrenost. Što bi je navelo da još nepokolebljivije, sa plačljivom upornošću, istraje u svojim tvrdnjama i namerama.

Najzad, postoji i treća metoda: Klima će se budućoj majci zakleti da ju je voleo i da je voli. Mogućnost da dete nije njegovo ne bi smeo ni da nagovesti. Naprotiv, Klima će obasuti mladu ženu poverenjem, ljubavlju i nežnošću. Sve će joj obećati, računajući i to da će se razvesti. I upravo u ime te budućnosti zatim će je zamoliti da prekine trudnoću. Objasniće joj da bi rođenje deteta bilo prerano i da bi ih lišilo prvih, najlepših godina ljubavi.

Takvoj argumentaciji nedostajalo je onoga čega je u prethodnoj bilo previše: logike. Kako je Klima mogao da bude tako silno zaljubljen u medicinsku sestru, a mesecima ju je izbegavao? Ali kontrabasista je tvrdio da se zaljubljeni ljudi uvek ponašaju nelogično i da je više nego jednostavno to ovako ili onako objasniti mladoj ženi. Na kraju su se svi složili da je treća metoda verovatno najbolja, jer se pozivala na ženinu zaljubljenost, jedinu relativnu izvesnost u trenutnim okolnostima.

6

Izašli su iz pozorišta i razišli se na uglu ulice, ali gitarista je otpratio Klimu do vrata njegovog stana. Bio je jedini koji se nije slagao sa predloženim planom. Taj plan mu je, naime, izgledao nedostojan šefa, koga je obožavao: „Ideš k ženama? Ne zaboravi bič!“, rekao je citirajući Ničea, od čijih je sabranih dela znao samo tu rečenicu.

„Maleni“, požalio se Klima, „bič je u njenoj ruci.“

Gitarista je ponudio Klimi da ga odveze u tu banju, da izmami mladu ženu na put i pregazi je.

„Niko neće moći da dokaže da mi se nije sama bacila pod točkove.“

Gitarista je bio najmlađi muzičar u orkestru, mnogo je voleo Klimu, a ovog su njegove reči ganule: „Neverovatno si ljubazan“, rekao mu je.

Gitarista je zajapurenih obraza podrobno izložio svoj plan.

„Neverovatno si ljubazan, ali to je nemoguće“, rekao je Klima.

„Zašto se dvoumiš, ona je prava gadura!“

„Stvarno si neverovatno ljubazan, ali to ne dolazi u obzir“, rekao je Klima i oprostio se od gitariste.

Kada je ostao sam, razmislio je o mladićevom predlogu i razlozima iz kojih ga je odbio. Nije da je bio moralniji od gitariste, nego nije bio toliko hrabar. Strah da će biti optužen za saučesništvo u ubistvu bio je veliki koliko i strah da će biti proglašen ocem. Video je kako automobil obara Ruženu, video je Ruženu kako leži u lokvi krvi i pri tome osetio prolazno olakšanje koje ga je ispunilo prijatnošću. Ali znao je da ničemu ne služi prepuštati se varljivosti iluzija. A sada je imao ozbiljnu brigu. Pomislio je na svoju ženu. Bože blagi, sutra joj je rođendan!

Bilo je nekoliko minuta do šest, a prodavnice su se zatvarale tačno u šest. Žurno je ušao u cvečaru da kupi ogroman buket ruža. Kakvo ga je mučno rođendansko veče čekalo! Moraće da se pretvara da je pored nje i srcem i dušom, moraće da joj se posveti, da bude nežan prema njoj, da je zabavlja, smeje se s njom, a za sve to vreme neće ni na trenutak prestati da misli na jedan daleki stomak. Potruđiće se da izgovara lepe reči, ali duh će mu biti daleko, zarobljen u mračnoj ćeliji te tuđe utrobe.

Shvatio je da neće imati snage da taj rođendan provede kod kuće pa je odlučio da ne odlaže dodatno sastanak sa Ruženom.

Ali ni to nije bila neka vesela perspektiva. Onako okružena planinama, banja je na njega delovala kao pustinja. Tamo nikoga nije poznao. Izuzev, možda, onog pacijenta Amerikanca koji se ponašao kao bogati buržuji iz davnih vremena i koji je posle koncerta pozvao ceo orkestar u svoj hotelski apartman. Zasuo ih je odličnim alkoholnim pićima i okružio ženama odabranim među osobljem lečilišta, tako da je bio posredno odgovoran za ono što se zatim desilo između Ružene i Klime. Ah, kad bi samo taj čovek, koji je tada pokazao bezrezervne simpatije prema njemu, i dalje bio u banji! Klima se uhvatio za njegovu sliku kao za slamku spasa, jer u trenucima poput onih koje je trenutno proživljavao muškarcu ništa nije potrebnije od prijateljskog razumevanja drugog muškarca.

Vratio se u pozorište i na portirnici zatražio međugradsku vezu. Malo kasnije u slušalici se začuo Ruženin glas. Rekao joj je da će doći koliko sutradan. Nijednom nije ni pomenuo vest koju mu je saopštila nekoliko sati ranije. Razgovarao je sa njom kao da su bezbrižni ljubavnici.

Između dve rečenice upitao je: „Je li onaj Amerikanac i dalje tamo?“

„Jeste!“, odgovorila je Ružena.

Osetivši olakšanje, pomalo nehajnim tonom ponovio je da se raduje što će je videti.

„Šta imaš na sebi?“, rekao je zatim.

„Zašto?“

Bila je to smicalica koju je godinama koristio u telefonskim glupiranjima: „Želim da znam šta imaš na sebi u ovom trenutku. Da mogu da te zamislim.“

„Crvenu haljinu.“

„Crveno ti sigurno jako dobro stoji.“

„Moguće je“, rekla je.

„A ispod haljine?“

Nasmejala se.

Da, sve se nasmeju kada im postavi to pitanje.

„Koje su ti boje gaćice?“

„Isto crvene.“

„Radujem se što ću te videti u njima“, rekao je i oprostio se. Činilo mu se da je pronašao pravi ton. Na trenutak se osetio bolje. Ali samo na trenutak. Naime, upravo je shvatio da nije u stanju da misli ni o čemu osim o Ruženi i da će morati da ograniči večernji razgovor sa suprugom na minimum minimuma. Zaustavio se na blagajni bioskopa u kojem se davao neki američki vestern i kupio dve karte.

Iako je lepotom zasenjivala bolest, gospođa Kamila Klima ipak je bila bolesna. Zbog krhkog zdravlja morala je pre nekoliko godina da se odrekne karijere pevačice, koja ju je inače dovela u naručje njenog sadašnjeg muža.

Toj lepoj mladoj ženi koja je navikla da joj se dive život se najednom ispunio mirisom formaldehida i bolnice. Činilo joj se da se između sveta njenog supruga i njenog sveta protekao čitav planinski lanac.

Stoga bi Klima, kada bi video njeno tužno lice, osetio kako mu se srce cepa i prema njoj bi (preko tog fiktivnog planinskog lanca) pružio ruke pune ljubavi. Kamila je shvatila da u njenoj tuzi leži snaga koju ranije nije ni naslućivala, a koja Klimu privlači, raznežuje i puni mu oči suzama. Zato ne čudi što je počela (možda nesvesno, ali svedno često) da se služi tim slučajno otkrivenim oruđem. Jer bilo je dovoljno da on samo pogleda u njeno bolno lice pa da bude manje-više sigurna da se u Kliminoj glavi nijedna druga ne može meriti sa njom.

Naime, ta se prelepa žena bojala drugih žena i videla ih je svuda. Nisu joj mogle promaći, nigde i nikad. Umela je

da ih otkrije u Kliminoj intonaciji, kada bi je pozdravio pri povratku kući. Umela je da ih nanjuši u mirisu njegove odeće. Nedavno je pronašla komadić papira otcepljen od ruba nekih novina i na njemu datum ispisan Kliminom rukom. Razume se, moglo se tu raditi o najrazličitijim događajima – od probe za koncert do sastanka sa nekim impresariom – ali celih mesec dana pitala se s kojom li će se ženom Klima sastati tog dana i celih mesec dana nije dobro spavala.

Ako ju je perfidni svet žena do te mere užasavao, zar nije mogla da pronađe utehu u svetu muškaraca?

Teško. Ljubomora ima zapanjujuću moć da samo jedino biće obasja snažnim zracima i da mnoštvo drugih drži u potpunom mraku. Misao gospođe Klime mogla je da ide samo i jedino u pravcu tih bolnih zrakova, a njen muž je postao jedini muškarac u svemiru.

Sada je upravo čula ključ u bravi i ugledala trubača sa buketom ruža.

Najpre je osetila zadovoljstvo, ali odmah potom su se pojavile sumnje: zašto donosi cveće večeras kad joj je rođendan tek sutra? Šta li to sad može da znači?

Pa ga je dočekala rečima: „Sutra nećeš biti tu?“

To što joj je večeras doneo ruže ne znači nužno da će sutra biti odsutan. Ali antene opreza, večito budne, večito ljubomorne, umeju mnogo unapred da odgonetnu i najmanju muževljevu skrivenu nameru. Kad god Klima oseti prisutnost tih užasnih antena, tih antena koje ga ogoljavaju, uhode, raskrinkavaju, preplavi ga beznadežno osećanje umora. Mrzi te antene i uveren je da njegov brak, ako je uopšte ugrožen, ugrožavaju upravo one. Uvek je bio ubeđen (a s tim u vezi savest mu je agresivno čista) da ako mu se i dogodi da slaže svoju ženu, to uradi jedino zato što želi da je poštedi, da je zaštititi od svakog gorkog razočaranja, a da ona je sama, zbog svoje sumnjičavosti, izvor sopstvene patnje.

Nadvio joj se nad lice i na njemu pročitao sumnju, tugu i loše raspoloženje. Poželeo je da baci na pod onaj buket ruža, ali se savladao. Znao je da će mu narednih dana biti potrebno da se savladava u mnogo težim situacijama.

„Da li te ljuti što sam doneo cveće večeras?“, upitao je. Osetivši razdraženost u njegovom glasu, supruga mu je zahvalila i otišla da ulije vodu u vazu.

„Prokleti socijalizam!“, rekao je zatim Klima.

„Zašto?“

„Slušaj! Stalno nas primoravaju da sviramo za džabe. Jednom je to u ime borbe protiv imperijalizma, drugi put u znak sećanja na revoluciju, onda za rođendan nekog budže, a ako ne želim da ukinu orkestar, moram sve da prihvatam. Ne možeš ni da zamisliš koliko sam se danas iznervirao.“

„Oko čega?“, rekla je nezainteresovano.

„Za vreme probe došla nam je u posetu predsednica neke komisije Opštinskog odbora i počela da nam objašnjava šta smemo a šta ne smemo da sviramo, a za kraj nas je primorala da besplatno održimo koncert za Savez omladine.

Ali najgore od svega je što sutra moram da provedem ceo dan na nekoj grotesknoj konferenciji na kojoj će nam pričati o ulozi muzike u izgradnji socijalizma. Još jedan upropašćen, potpuno upropašćen dan! I to baš tvoj rođendan!“

„Neće te valjda držati do noći!“

„Naravno da neće. Ali možeš da zamisliš u kakvom ću se stanju vratiti kući! Pa sam pomislio da bismo mogli ovo veče provesti na miru“, rekao je uhvativši suprugu za obe ruke.

„Lepo od tebe“, rekla je Kamila, a Klima je po tonu njenog glasa shvatio da ne veruje ni jednu jedinu reč koju je izgovorio povodom sutrašnje konferencije. Kamila se očito nije usudila da mu pokaže da mu ne veruje. Ali Klima je odavno prestao da veruje u lakovernost svoje žene. Govorio istinu ili lagao, uvek ju je sumnjičio da ga sumnjiči. Ipak, kocka je bila bačena, morao je da nastavi u istom pravcu, pretvarajući se da veruje da mu ona veruje, a ona ga je (sa tužnim i odsutnim izrazom lica) ispitivala o toj sutrašnjoj konferenciji kako bi mu dokazala da ne sumnja u njeno stvarno postojanje.

Potom je otišla u kuhinju da spremi večeru. Presolila ju je. Uvek je kuvala sa uživanjem i veoma dobro (život je nije

mazio i nije izgubila naviku da se bavi svojom nutrinom), a Klima je znao da večera nije uspela jedino zato što se mučila. U mislima ju je video kako silovitom kretnjom punom bola u hranu ubacuje previše soli i srce mu se steglo. Činilo mu se da u preslanim zalogajima prepoznaje ukus Kamilinih suza i tako je gutao vlastitu grižu savesti. Znao je da Kamilu muči ljubomora, znao je da će Kamila provesti još jednu besanu noć i poželeo je da je pomiluje, da je zagrli, da je uteši, ali odmah je shvatio da bi to bilo površno zato što bi antene njegove žene u toj nežnosti samo videle dokaz njegove nečiste savesti.

Na kraju su otišli u bioskop. Klima je određenu utehu crpao gledajući kako glavni junak na platnu sa zaraznim samopouzdanjem uspeva da izbegne perfidne opasnosti. Zamišljao je sebe u njegovoj koži i povremeno pomišljao kako će, zahvaljujući svom šarmu i svojoj srećnoj zvezdi, bez po muke i u tren oka ubediti Ruženu da abortira.

Potom su se jedno pored drugog opružili u velikom krevetu. Gledao ju je. Ležala je na leđima glave zaronjene u jastuk, malo isturene brade i zureći u tavanicu, a u toj krajnjoj napetosti njenog tela (uvek ga je podsećalo na strunu nekog muzičkog instrumenta, govorio joj je da ima „dušu strune“) najednom je, u jednom jedinom trenu, video svu njenu suštinu. Da, ponekad mu se dešavalo (bili su to čudesni trenuci) da naglo, u samo jednoj njenoj kretnji ili pokretu, uvidi čitavu istoriju njenog tela i njene duše. Bili su to trenuci apsolutne vidovitosti ali i apsolutne emocije, jer ga je ta žena volela kada još nije bio ništa, bila je spremna da žrtvuje sve za njega, nagoni je razumevala sve njegove misli, tako da je mogao da joj govori o Armstrongu ili Stravinskom, o tričarijama i ozbiljnim stvarima, ona mu je bila najbliže ljudsko biće... Potom je zamislio da su to predivno telo i to

predivno lice mrtvi i pomislio da ih ne bi nadživeo ni jedan jedini dan. Znao je da je kadar da je štiti do poslednjeg daha, da je kadar da svoj život položi za nju.

Ali to nesnosno osećanje ljubavi bilo je tek slabašan i prolazan plamičak zato što mu je duh bio potpuno ispunjen zebnjom i užasom. Ležao je pored Kamile, znao je da je beskrajno voli, ali je bio duhom odsutan. Milovao joj je lice kao da ga miluje sa neizmerne daljine od nekoliko stotina kilometara.

Drugi dan

1

Bilo je oko devet sati ujutru kada se elegantan beli automobil zaustavio na parkingu na periferiji banje (automobili nisu imali pravo da idu dalje) i kada je Klima izašao iz njega.

U centru banje protezao se dugačak park, sa raštrkanim drvećem, travnjakom, peščanim stazama i klupama raznih boja. Sa obe strane stajale su zgrade banjskog lečilišta, a među njima Dom „Karl Marks“, u kojem je trubač jedne noći proveo dva kobna sata u sobici sestre Ružene. Prekoputa Doma „Karl Marks“, s druge strane parka, stajalo je najlepše banjsko zdanje, zgrada u secesionističkom stilu s početka veka, puna ukrasa od štukature i sa veličanstvenim prilaznim stepeništem nad kojim se nalazio mozaik. Samo ona je imala povlasticu da zadrži svoje izvorno ime: Hotel *Ričmond*.

„Da li je gospodin Bertlef i dalje u hotelu?“, upitao je Klima recepcionera i nakon što je dobio potvrđan odgovor, ustrčao je po crvenom tepihu do prvog sprata i pokucao na jedna vrata.

Kada je ušao, Bertlef mu je krenuo u susret u pidžami. Sa nelagodom se izvinio zbog nenajavljene posete, ali Bertlef ga je prekinuo:

„Prijatelju! Ne izvinjavajte se! Veće zadovoljstvo od ove vaše posete niko mi ovde nikad nije priredio u ovim jutarnjim satima.“

Rukovao se sa Klimom i nastavio: „U ovoj zemlji ljudi ne poštuju jutro. Surovo ih budi zvuk budilnika, prekida im san kao sekirom, a oni se odmah prepuštaju kobnoj žurbi. Recite vi meni kakav može biti dan koji je počeo takvim nasilnim činom. Šta može biti s ljudima koji svakog dana pri buđenju dožive mali elektrošok? Svakog dana se navikavaju na nasilje i odvikavaju od zadovoljstva. A jutra određuju čovekov karakter, verujte mi.“

Bertlef je nežno uhvatio Klimu za rame, privoleo ga da sedne u fotelju i produžio: „A kad samo pomislim koliko volim te dokone jutarnje sate kojima polako, kao most ovičen kipovima, prelazim iz noći u dan, iz sna u budan život. U to doba dana bio bih silno zahvalan na nekom malom čudu, na nenadanom susretu koji bi me uverio da se moji noćni snovi nastavljaju i da pustolovinu sna i pustolovinu dana ne razdvaja provalija.“

Trubač je posmatrao Bertlefa kako šparta po sobi u pidžami i gladi rukom prosedu kosu; u njegovom zvonkom glasu čuo je neizbrisivi američki akcenat a u rečniku nešto predivno staromodno, lako objašnjivo pošto Bertlef nikada nije živeo u zemlji iz koje potiče i maternji jezik je učio samo iz porodične tradicije.

„I niko, prijatelju“, objašnjavao je sada naginjući se nad Klimu sa poverljivim osmehom, „niko u ovoj banji ne može da me razume. Čak i sestre, inače prilično predusretljive, deluju zgroženo kada ih pozovem da sa mnom podele prijatne trenutke tokom doručka, tako da sve svoje sastanke moram da odlažem za uveče, dakle za vreme kada sam ipak već pomalo umoran.“

Zatim je prišao stočiću sa telefonom i upitao: „Kada ste stigli?“

„Jutros“, odgovorio je Klima. „Kolima.“

„Sigurno ste gladni“, rekao je Bertlef i podigao slušalicu. Naručio je dva doručka:

„Četiri poširana jaja, sir, puter, kifle, mleko, šunku i čaj.“

Za to vreme Klima je razgledao prostoriju. Veliki okrugli sto, stolice, fotelja, ogledalo, dva kauča, vrata koja vode u kupatilo i jednu neveliku prostoriju u kojoj se, koliko se sećao, nalazila Bertlefova spavaća soba. Upravo je ovde, u ovom raskošnom apartmanu, sve počelo. Ovde su se smestili pripiti muzičari iz njegovog orkestra, ovde su uživali sa medicinskim sestrama koje je bogati Amerikanac pozvao za tu priliku.

„Da“, rekao je Bertlef, „slika koju gledate nije bila ovde prošli put.“

Tek tada je trubač primetio platno koje je prikazivalo bradatog čoveka oko čije se glave nalazio neobičan svetloplavi krug i koji je u rukama držao četkicu i paletu. Slika je delovala nevešto naslikano, ali trubač je znao da su mnoge slike koje deluju nevešto naslikano zapravo slavna dela.

„Ko je ovo naslikao?“

„Ja“, odgovorio je Bertlef.

„Nisam znao da se bavite slikanjem.“

„Mnogo volim da slikam.“

„A ko je to?“, odvažio se da upita trubač.

„Sveti Lazar.“

„Je li? Sveti Lazar je bio slikar?“

„Nije to Lazar iz Biblije nego Sveti Lazar, monah koji je živeo u devetom veku u Konstantinopolju. On je moj zaštitnik.“

„Aha!“, rekao je trubač.

„Bio je to veoma čudan svetac. Nisu ga mučili mnogoboljši zato što je verovao u Hrista, nego loši hrišćani zato što

je previše voleo slikarstvo. Kao što možda znate, u osmom i devetom veku u grčkoj grani Crkve vladao je strogi asketizam, koji nije tolerisao nikakve svetovne radosti. Čak su i slike i statue smatrane predmetima za bezbožno uživanje. Car Teofil je naredio da se uništi na hiljade lepih slika i zabranio mom dragom Lazaru da slika. Ali Lazar je znao da njegove slike slave Boga i odbio je da posluša. Teofil ga je bacio u tamnicu, naredio da ga muče, zahtevao da se Lazar odrekne četkice, ali Bog je bio milostiv i dao mu je snage da izdrži surovo mučenje.“

„Baš lepa priča“, uljudno je rekao trubač.

„Predivna. Ali sigurno niste došli kod mene da biste gledali moje slike.“

U tom trenutku neko je pokucao na vrata i ušao je konobar s velikim poslužavnikom. Spustio ga je na sto i počeo da postavlja doručak za dvojicu.

Bertlef je zamolio trubača da sedne i rekao: „U ovom doručku nema ničega tako izuzetnog da ne bismo mogli nastaviti razgovor. Recite mi šta vam je na srcu.“

I tako je trubač, sve žvaćući, pričao o svojoj nevolji, što je navelo Bertlefa da mu, u raznim trenucima njegove priče, postavi pronicljiva pitanja.